

GERİDE KALAN
TEKİN ÖZERTEM

Tekin Özertem

İzmir'de doğdu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde tiyatro, Klasik Diller ve Edebiyatı Bölümünde Yunan Dili ve Edebiyatı ile Latin Dili ve Edebiyatı eğitimi aldı. Aynı üniversitede ayrıca psikoloji öğrenimi gördü. Doktorasını çocuk tiyatrosu üzerine yaptı. Yapımcı, yönetmen, sunucu, program/senaryo yazarı, danışman ve yönetici olarak TRT Ankara Televizyonu, Kanal D ve Umut Sanat Ürünleri'nde çalıştı. Halen eğitimci ve yazar olarak çalışmalarını sürdüren Dr. Tekin Özertem, UNICEF Türkiye Millî Komitesi tarafından iki kez ödüle layık görüldü. *Gölgemi Bıraktım Lale Bahçelerinde* adlı film senaryosu 2016 yılında Türkiye Sinema ve Audiovisuel Kültür Vakfı (TÜRSAK), En İyi İlk Senaryo Yarışması'nda mansiyon ile ödüllendirildi.

GERİDE KALAN

© 2019, **Tudem Yayın Grubu**
1476/1 Sok. No:10/51 Alsancak-Konak/İZMİR

YAZAR: Tekin Özertem
EDİTÖR: Ayşegül Utku Günaydın
DÜZELTİ: Burhan Düzçay
KAPAK TASARIMI: Burak Tuna
GRAFİK UYGULAMA: Nayime Serbest

BASKI VE CİLT: Ertem Basım Yayın Dağıtım San. Tic. Ltd. Şti.
Eskişehir Yolu 40. Km. Başkent OSB 22. Cadde No:6 Malıköy/Ankara
Tel: 0 312 284 18 14

Birinci Baskı: Mart 2019 (2000 adet)

ISBN: 978-605-2349-54-0
Yayınevi sertifika no: 11945
Matbaa sertifika no: 16031

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin önceden yazılı izni olmaksızın tekrar üretilemez, bir erişim sisteminde tutulamaz, herhangi bir biçimde elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt ya da diğer yollarla iletilemez.

DELİDOLU, Tudem Eğitim Hizmetleri San. Tic. A.Ş.nin tescilli markasıdır.

www.delidolu.com.tr

#TANIKLIK

 İZMİR'E_TANIKLIK

GERİDE KALAN

TEKİN ÖZERTEM

Deli

İçindekiler

Nisan Bir	7
Karataş'ın Karası.....	15
Konak Köprü Arası.....	22
Uçurtmalar	30
Köşebaşı Beklerim... ..	38
Dan Digi Dan Dan	50
Boş Yerlere İlerleyelim Lütfen.....	61
Bizim Sokak	69
Sür Deveci Develeri Yokuşa Aman	96
Kapı Önü Oturmaları	119
Süt İçtim Dilim Yandı.....	127
Tahan Var Pekmez Var	132
Evimizin Dört Bir Yanı Sinema	143
Denizde Hamam Sefası	166
Fuar Zamanı	179
Siyah Önlük Beyaz Yaka.....	189

Zaayıf	196
Korkma Sönmez Bu Şafaklarda... ..	203
Annemin Beyaz Eldivenleri	211
Okulda Sinema Günleri.....	218
Kuyruklu Yalan	224
Boynu Kumbaralı Çocuklar.....	230
Kemeraltı'na Hayali Bir Yolculuk.....	235
Binip Gidemediğim Gemiler	255
Kırmızı Gagalı Mavi Leylek	264
Vida Vida Tornavida	271
Basmane.....	288
Domatesin Çekirdeği... ..	295
Piramitleri Babil'e Kim Taşdı?	304
İzmir Biraz da Şiir Demekti.....	320
İzahlı Plak Konserleri.....	328
Ve Perde	339

Nisan Bir

“Haydi canım, sen de!”

Böyle demiş Hayriye Hanım, sabahın seherinde, “Leman, doğurdu!” diye telaşla kapısını çalan Nerime Hanım’a. İnanmamış söylediğine. Çünkü günlerden 1 Nisan. Kıtırın, yalanın, bini bir paraya... İnanır mı? İnanmaz elbette. Ama tam o sırada sokaktan koşar adım geçen gazete satıcısı el koymuş duruma:

“Yazıyor! Yazıyor! İzmir Maarif Müdürlüğü başkâtibi Kemal Özertem’in karısının doğurduğunu yazıyor!”

Henüz icad edilmemiş olmakla beraber o anda düşüvermiş Hayriye Hanım’ın jetonu “tinggg” diye... Çünkü hanidir karnı burnundaymış Leman’ın! Üstelik haber de gazetede sürmanşet:

“Hoş Geldin Bebek. (İzmir-A.A) İzmir Maarif Müdürlüğü başkâtibi Kemal Özertem’in eşi Leman Özertem, bu

sabaha karşı doğurdu. Uzun zamandır merakla beklenen şanslı bebeğin doğumu Ege'nin incisi güzel İzmir'imizde büyük bir sevinç ve heyecanla karşılandı. Şehrimizin mümtaz simalarından Cihat Gökçek'in adını koyduğu Tekin bebek, önümüzdeki hafta Kemal Özertem'in valideleri Zübeyde Hanımefendi'nin malikânelerinde tertip edilecek, matbuatımızın mümtaz mensuplarının da icabet edecekləri davette, İzmir sosyetesine takdim edilecek. Müteakiben Hükümet Konağı'nda yapılacağı ilân olunan resm-i kabulde de İzmir Valisi muhterem Refik Şefik Soyer Beyefendi tarafından Tekin bebeğe, tek taşlı nadide bir emzik ile şehrin altın anahtarı armağan edilecek..."

Vay ki vay vay! İşte size yarısı kuyruklu, yarısı kuyuksuz bir 1 Nisan şakası!

Nerime Hanım'ın o sabah Hayriye Hanım'ın kapısını, "Leman doğurdu!" diyerek çalması, Hayriye Hanım'ın 1 Nisan şakası sanıp, "Haydi canım, sen de!" diyerek inanmaması, doğan bebeğin isim babasının Cihat Gökçek, dönemin İzmir Valisi'nin Refik Şefik Soyer olduğu doğru; gerisi tamamen palavra. Bırakın haber olmayı, doğduğumda minicik bir ilan bile vermemiş bizimkiler gazetelere. Neden? Çünkü o zamanlar böyle bir âdet söz konusu değilmiş. Zaten olsa da tantana ve şatafattan hiçbir zaman hoşlanmayan sevgili babam, kesinlikle böyle bir şey yapmazdı.

Eskiden çok önemsenen bir gündü, İzmir'de 1 Nisan; en azından benim çocukluk yıllarımda öyleydi. İnsanlar, ke-

yifli yalanlarla birbirlerini kandırmaya çalışır, kimi zaman gazetelerde bile uydurma haberler yayımlanırdı. İzmir gazetelerinden birinin ilk sayfasında yayımlanan Konak Meydanı'ndaki Saat Kulesi'nin yıkıldığı haberi ile bu haberi doğrulayan düzmece fotoğraf, çocukluk anılarım arasında hâlâ taptaze. Ama ne zaman ve hangi gazetede yayımlandığını ne yazık ki hatırlamıyorum. *Demokrat İzmir*'de de olabilir, *Ege Ekspres* veya *Yeni Asır*'da da. Bunlar İzmir'in o yıllardaki üç büyük günlük gazetesiydi.

Demokrat İzmir, muhalefetten yani CHP'den yanaydı, *Yeni Asır* ile *Ege Ekspres* ise iktidardaki Demokrat Parti'den. Bir de *Halkın Sesi*, *Ticaret* ve *Kadın Sesi* gazeteleri vardı. *Halkın Sesi*, öğleden sonraları çıkardı; *Ticaret* gazetesi, sadece ticaretle ilgili günlük haberlere yer verirdi. *Kadın Sesi* ise gazetenin künyesinde de özenle vurgulandığı üzere *Haftalık Fikir Gazetesi*'ydi. Kadına ilişkin haberler ile kültür ve sanat etkinliklerine yer veren bu gazetenin sahibi ve başyazarı Melahat Faik Gökmen de yakın aile dostumuzdu. Cihat Gökçek ve Asım Kültür'ün on beş günde bir yayımlanan *İzmir Kültür Gazetesi* ile Necip Mirkelâmoğlu, Dr. Lebit Yurdoğlu ve babamın çıkardıkları CHP yanlısı *Dokuz Eylül* gazetelerini, birincisinin yayın hayatı benden önce, ikincisinininki de ben çok küçükken sona erdiği için saymıyorum. *Anadolu Gazetesi*'nin adını da sonraki yıllarda duydum.

Muhtemelen, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk Türkçe gazete İzmir'de yayımlandığı için gazete okuyanlar evlerine

genellikle biri yerel, biri İstanbul ya da Ankara gazetesi olmak üzere iki gazete alırlardı. İstanbul gazeteleri ile Ankara'nın yurt çapında dağıtılan tek gazetesi *Ulus*, o günün koşullarında çoğunlukla öğlene doğru, bazen de bir gün sonra ulaşırdı İzmirli okurlarına. İzmirli de bu yüzden kimi günler yerel gazetelerle yetinmek zorunda kalırlardı. Bizim evde *Demokrat İzmir* ile *Ulus* okunurdu. Çünkü babam, İzmir'in önde gelen CHP üyelerinden biri, *Ulus* da Cumhuriyet Halk Partisi'nin yayın organıydı.

Biz yine yukarıdaki haberimize dönersek 1 Nisan sabahı, erken saatlerde kapısı telaşla çalınan kişi, Hayriye Hanım yani babamın dayısının karısı büyük yengem, kapıyı çalan ise babamın üvey kardeşi Nerime halam. Sabaha karşı doğum yapan Leman Hanım, annem; doğurduğu 1 Nisan bebese de ben oluyorum. O yıllarda hastanede doğum yapmak pek alışıldık bir şey olmadığından, çoğu kadın gibi annem de beni aslanlar gibi evde doğurmuş. Nerime halamın şaka yapmadığını anlayan Hayriye yenge de soluğu doğruca bizim evde almış. Kendisini loğusa yatağında, saçları kırmızı bir kurdeleyle toplanmış annemin koinunda karşılamışım. Başıma bağladıkları tülbent kadar beyaz tenliymişim; ağızım da balık ağzı misali... “Bize 1 Nisan şakası yaptın,” der, beni ilk gördüğü ânı böyle anlatırdı yengem. Hayriye yenge, babamın dayısının karısı olduğu için ona kocayenge, Emin dayıya da kocadayı derdik.

İngiliz Bahçesi denen çok büyük, park benzeri bir arazi vardı bizim evin alt yamacında. Kocadayının evi de bu

İngiliz Bahçesi'nin hemen üst tarafında, 345. Sokak'taydı. Eğer bize bu kadar yakın oturmayıp örneğin, Karşıyaka'da oturuyor olsalardı, o gün Hayriye yengenin işi epeyce zor olacaktı. Bizim eve gelebilmek için Karşıyaka'dan Konak'a vapurla geçecek, oradan da tramvaya binmesi gerekecekti. İzmir Halkevi'ni, Gül Gazinosu'nu, Kız Lisesini, Fransız'lardan bize geçtikten sonra İsmail¹ amcamın ilk Türk müdürü olduğu eskinin Elektrik İdaresi'ne ait ESHOT'un taş binasını, yoksul Musevilerin yaşadığı aile evleri ile Karataş Ortaokulunu geride bırakıp Asansör Durağı'nda tramvaydan inecek; asıl adı Davi Arugete olan Dario Moreno ile annesi Roza Hanım'ın o yıllarda yeni taşındıkları evin önünden geçip asansörle yukarıya çıkacak ve on dakika yürüdükten sonra bizim eve varacaktı.

Belki de kestirme olsun diye kömür iskelesine giden sokağın köşesindeki Karataş Durağı'nda inecekti tramvaydan. O zaman da ya çocukluk yıllarımda henüz yanmamış olan Rum Ortodoks Kilisesi Aya Pavevski ile İngiliz Bahçesi'nin arasındaki yokuşu tırmanmayı göze alacak ya da Karataş Ortaokulunun çaprazındaki bitmek tükenmek bilmeyen merdivenleri çıkmak zorunda kalacaktı. Hayriye yenge, o sabah taksiyle de gelebilirdi bizim eve kuşkusuz; ama o yıllarda taksiye binmek pek yaygın bir alışkanlık değildi.

Öyle ya da böyle... Tüm bunlar hep birer varsayım, hatta varsayımdan da öte! Bize çok yakın oturuyor olmasalardı Hayriye yengenin doğduğum günün sabahı, sıcaklığı sığına

1 İsmail Bekat.

bize gelmesi söz konusu bile olamazdı. Çünkü ne onların ne de bizim evimizde telefon vardı. Evinde telefon olanların parmakla gösterildiği, eve telefon bağlatmanın bir nevi mucize olduğu zamanlardı çocukluk ve gençlik yıllarım. Telefon sahibi olabilmek için PTT'ye müracaat edilip sıraya girilir, o sıra bir türlü gelmek bilmezdi. Doğduğum yıl olup olmadığımı bilmiyorum; ama çocukluk ve ilk gençlik yıllarımda bizim sokakta sadece İzmir'in emekli polis müdürlerinden olan Kasım dedemin ve gümrük komisyoncusu olan karşı komşumuz İhsan Bey'in evinde vardı telefon.

Telefon sahibi olmak da, olmamak da bir dertti. Mahalleli –genellikle de hanımlar– acil durumlarda utana sıkıla komşuların telefonlarından yararlanırdı. Konuşma sona erdiğinde de bu zoraki hizmetin karşılığı –önceleri yirmi beş kuruştur– güya gizlice telefonun yanına bırakıldığında ev sahibi ya görmezden gelir ya da pek inandırıcı olmayan bir tavırla itiraz ederdi:

“Aaa! N'olacak ayol! Bir telefonun lafı mı olur? Allaaşkına! Bak! Allaaşkına dedim...”

Sonraki yıllarda kocaman bir anahtar deliğini anımsatan sürgülü yuvalarıyla siyah renkli telefon kumbaraları imdadına yetişti. Eşin dostun telefonundan yararlanmak zorunda kalanlar telefonların yanına “çaktırmadan” para bırakma sıkıntısından, evlerinde telefon olan şanslı komşular da zoraki nezaket gösterilerinden kurtuldular.

Harika bir buluştu telefon kumbaraları. Önceleri para, sonraki yıllarda da kenarları tırtıklı jetonla çalışırlardı. Çün-

kü o yıllarda şehir içi konuşmalar süre ile sınırlı değildi. Ücretlendirme, arama sayısına göre belirlendiği için kumbaraların üstteki yuvasına yerleştirilen para ya da jeton, şarjör mermi sürülür gibi ileriye itilir; karşı taraf telefonu açtığında da yuvanın üstündeki düğmeye basılıp içine düşürülürdü. Para kumbaranın içine düşmeden siz karşı tarafı duyardınız ama karşı taraf sizi duyamazdı. Fakat bazı açığözler bunun da kolayını bulmuş, geliştirilen taktik kısa sürede herkes tarafından bilinir olmuştu: Telefonlar önceden belirlenen saatlerde edilmeye, karşı taraf söyleyeceğini söyledikten sonra düğmeye basılmadığı için “cevap vermiyor” dümeniyle para ya da jeton geri alınarak bedava konuşulmaya başlanmıştı. Telefon sahipleri bu oyuna gelmemek için, karşı taraftan ses gelip gelmediğini anlamak amacıyla kulak kesilip para, kumbaranın içine düşünceye kadar telefon edenlerin yanından ayrılmaz olmuşlardı.

Hayriye yenge, o gün Karşıyaka’dan değil de Güzelyalı’dan geliyor olsaydı, onca yolu yürüyemeyeceğine göre yine tramvaya binmek zorunda kalacak, bu sefer de Susuzdede, Vali Konağı, Uşakizade Köşkü, Hamidiye Camisi ve Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü ile Askeri Hastane’yi geride bırakacaktı. Eski sadrazamlardan İzmir Valisi Kâmil Paşa’nın, Sultan II. Abdülhamit’in izni ile yaptırdığı Beth İsrail Sinagogu’nun önünde ya da Karataş Durağı’nda tramvaydan inip yine aynı şekilde bizim eve varacaktı.

İzmir’de büyük cadde ve bulvarlar hariç, sokakların adları yoktu. Hâlâ da öyle... Çocukluk ve gençlik yıllarımda

bunun her yerde böyle olduğunu sanır, yadırgamazdım. Eskiden İzmir'in sokaklarının da birer adı olduğunu yıllar sonra öğrendim. Cumhuriyet sonrası başlamış bu değişim. İzmir Şehir Meclisi, “Cumhuriyet rejimine uymayan mahalle ve sokak isimlerini uygun olanlarla değiştirmek” için 1932 yılında bir komisyon kurmuş. 1936 yılının sonuna kadar canla başla çalışan bu komisyon, bir türlü işin içinden çıkamamış. Çıkamayınca da sadece mahalle isimlerinin değiştirilmesine, sokakların var olan adlarının kaldırılarak her birine bir numara verilmesine karar verilmiş. Numaralandırma işine de Güzelyalı'dan başlanmış.

Evimizin bulunduğu 343 Sokak, Halil Rıfat Paşa Caddesi ile Hatay Caddesi'ni birbirine bağlayan, aşırı eğimi olmayan bir yokuştur. Semtimizin adı da Altıntaş'tı; ama neden Altıntaş dendiğini bilmiyorum. Bildiğim, bir zamanlar İkinci Süleymaniye daha sonra 3. Karataş Mahallesi olan adının 1937 yılında Altıntaş olarak değiştirildiği. Benim nüfus kâğıdımın mahalle ve köy hanesinde “3. Karataş Mahallesi” yazıyordu. Babaannemin Millet Mektebi Şahadetnamesi'nde² de semtimizin adı İkinci Süleymaniye, sokağımızın adı da Hakkı Bey Sokağı olarak geçiyor. Karataş ve Altıntaş adları bir zamanlar buralarda kömür ve altın madenleri olduğunu çağırıyorsa da işin aslı hiç de öyle değil.

2 Diploma.

Karataş'ın Karası

Karataş, kıyı boyunca Konak'tan Karantina'ya kadar uzanan, Halil Rıfat Paşa Caddesi'ni de içine alan oldukça büyük bir semtti eskilerde. 1908 yılında, Birinci ve İkinci Karataş diye ikiye bölünmüş, 1911'de İkinci Karataş'ın adı Karataş Osmaniye olmuş. 1924'te bu mahalleden Birinci, İkinci ve Üçüncü Karataş olmak üzere üç yeni semt daha çıkmış ortaya. Eskinin, yani babamın çocukluk ve gençlik günlerinin İkinci Süleymaniye Mahallesi de Üçüncü Karataş Mahallesi'nin sınırları içinde kalmış. Bizimki ikinci olduğuna göre, demek ki o yıllarda Birinci Süleymaniye Mahallesi diye bir mahalle daha varmış. 1937'de tüm bunlar geride kalıp Konak'tan başlayarak bu mahallelere de sırasıyla Mecidiye, Barbaros, Turgutreis ve Kılınçreis adları verilmiş. Bizim mahallenin adı da Altıntaş olmuş. Ama neden Altıntaş, bilen yok.

Karataş'ın geçmişi 1800'lü yıllara kadar uzanır. Bölgenin ilk sakinleri Levantenler, Yahudiler, Rumlar ve Ermenilerdi.

Birinci Karataş Mahallesi'nin o yıllardan günümüze kalan binalarından biri, 1820 yılında kimsesiz Ermeni çocukları için yaptırılan, çocukluğunun Duatepe İlkokulu binası. Diğer ikisi de Nesim Levi Bayraklı'nın armağanı olan Karataş Yahudi Hastanesi ile tarihi Asansör. Yılı kesin olarak bilinmemekle beraber 18. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen Hoşgör Hamamı da semtin en eski yapısı. 1907 yılında ibadete açılan Beth İsrail Sinagogu ise İzmir'in, belki de ülkemizin en güzel sinagoglarından biri.

336 Sokak'taki Karataş Yahudi Hastanesi, 1827 yılında, Kemeraltı'ndaki Hahambaşı Sokağı'nda açılan ilk Yahudi Hastanesi'nin bir devamı. 1874 yılında adı, Rothschild Hastanesi olarak değiştirilen Havra Sokağı civarındaki Yahudi Hastanesi, 19. yüzyılın sonunda kaynak yetersizliğinden kapanınca Nesim Levi Bayraklı, Karataş'taki üç katlı, 20 odalı evini hastane olarak kullanılmak koşuluyla cemaate bağışlamış ve hastane o günden bugüne semtin tek sağlık kuruluşu olarak hizmet vermeye devam etmiş.³

Karataş'ın adı eskilerde Melantia. Türkler, 1890'lı yıllarda yerleşmeye başlamışlar buraya. Önceleri Levanten, Rum, Ermeni, Yahudi ve Türk mahalleleri birbirinden ayrıymış İzmir'de. Bu farklı kültür, ırk ve inançların iç içe, dip dibe yaşadıkları, birbirleriyle komşuluk ettikleri ilk yerleşim yeri burası olmuş. Karataş adının ne zaman, nasıl ortaya çıktığı da ne yazık ki kesin olarak bilinmiyor. Duatepe İlkokulunun

3 Kimi kaynaklar göre bu bağış 1903, kimi kaynaklara göre 1913 yılında yapılmış.

GERİDE KALAN

TEKİN ÖZERTEM

Alevlerin göğü tuttuğu unutulmaz Hıdrellez geceleri, açık-hava sinemaları, deniz hamamları, dolup taşan şiir matinereleri, izahlı plak konserleri ve Kültürpark'ı ile farklı din, etnik köken ve kültürlerin kaynaştığı bir kenttir İzmir, dünden bugüne.

Geride Kalan, Melantia olarak bilinen Karataş'tan Gagın Yokuşu'na, Havra Sokağı'ndan Basmane'ye ve Kemeraltı'na, okuru İzmir'in arka sokaklarında dolaştırıyor ve bu kentin sanat dünyasına, çok kültürlü yapısına tanıklık etmemizi sağlıyor.

“Benim için Karataş, önce tramvayları sonra trolleybüsleri, sakız biçimi cumbalı evleri ve o evlerin arasından denize uzanan dar ve küçük sokakların bitiminde denizden çıkardığımız midyeleri arkadaşlarımla teneke üstünde pişirip yediğimiz unutulmayacak bir rüya! Öyle bir rüya ki her şey eskisi gibi hâlâ yerli yerinde. Çünkü anılar geçmişe ihanet etmiyor. Soluk sarı badanalı Karataş Ortaokulu, okulun yanındaki İskele Sokağı, sokağın köşesindeki kahve, Deniz Açık hava Sineması, Hoşgör Hamamı, Foto Gagın, Bene Berit Yahudi İlkokulu, Hamam Sokağı'nın köşesindeki peksimetiyle ünlü fırın...”